

An analytical reading on the role of the phenomenon of globalization in the emergence of global crimes

Hamid Reza Kargar¹ Akbar Varvahi*², Masoud GHaseemi³ Ghobad Kazemi⁴

1. PhD student, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran. kargar.hr@lu.ac.ir

2* Corresponding Author, Professor, Department of Law, Amin University of Law Sciences, Tehran, Iran.Email: ak.darouie@uswr.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran. Ghasemi.m@ac.ir

⁴ Assistant Professor, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran. Kazemi7879@yahoo.com

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received
September 11, 2023
Accepted
November 22, 2023

Keywords:
Global crimes,
globalization,
multinational
companies, crimes
against the
environment

ABSTRACT

The increase in human hegemonic actions in the past few decades has led to the realization of the dream of the global village. This, which took place under the banner of globalization, led to the emergence of actions that, although in their nature, were crimes, but were not related to traditional and conventional definitions and viewpoints governing traditional crimes; in addition, in terms of constituent elements, perpetrators, and victims, they were different from traditional crimes. Criminal law, with a traditional view of crime, considers only illegal behavior as a crime and determines the punishment for it. This approach to crime is a narrow approach based on the principle of legality of crimes and punishments, while the opposite point is a broad view that believes that crime is a behavior based on the violation of human rights of citizens. The main focus of this research, which is based on the descriptive-analytical method, is the analysis of the role of the phenomenon of globalization in the emergence of crimes that have arisen directly or indirectly from it. In other words, global crimes are those harmful policies and practices of organizations and institutions that are specifically the product of the force of globalization and occur in the global environment in their nature. In this research, due to the extent and importance of these crimes, an attempt has been made to look beyond the national and international dimensions of the subject to reveal the crimes that have unfortunately been neglected by criminologists and criminal law activists. Also, while analyzing the role of globalization in the emergence of global crimes and presenting a precise and comprehensive definition, the common perception of these crimes should be corrected.

خوانشی تحلیلی بر نقش پدیده جهانی سازی در پیدایش جرایم جهانی

حمیدرضا کارگر^۱، اکبر وروایی^{۲*}، مسعود قاسمی^۳، قبادکازمی^۴

^۱ دانشجوی دکتری، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. kargar.hr@lu.ac.ir

^{۲*} استاد، گروه حقوق، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران (نویسنده مسئول). ak.darouie@uswr.ac.ir

^۳ استادیار، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. Ghasemi.m@.ac.ir

^۴ استادیار، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. Kazemi7879@yahoo.com

اطلاعات مقاله

دریافت مقاله:

۱۴۰۲/۰۶/۲۰

پذیرش نهایی:

۱۴۰۲/۰۹/۰۱

واژگان کلیدی:

جرایم جهانی، جهانی سازی، شرکت های چندملیتی، جرایم علیه محیط زیست

چکیده

افزایش اقدامات سلطه طلبانه بشر در چند دهه گذشته، تحقق رویای دهکده جهانی را به دنبال داشته است. این امر که زیر پرچم جهانی سازی صورت می گرفت سبب پیدایش اقداماتی شد که هر چند در ذات خود جرم بود اما با تعاریف و دیدگاه سنتی و قراردادی حاکم بر جرایم سنخیتی نداشت و افزون بر آن از نظر عناصر تشکیل دهنده، مرتکبان و قربانیان نیز با جرایم سنتی متفاوت بود. حقوق کیفری نیز با نگاهی سنتی به جرم، تنها رفتارهای خلاف قانون را جرم انگاشته و برای آن مجازات تعیین کرده است. این نگرش به جرم رویکردی است مضیق و برپایه اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها، درحالی که نقطه مقابل آن، دیدگاه موسعی است که باورمند است جرم، رفتاری بر پایه نقض حقوق بشری شهروندان است. محور اصلی این پژوهش که برپایه روش روش توصیفی - تحلیلی است واکاوی نقش پدیده جهانی سازی در پیدایش جرایمی است که بی واسطه یا با واسطه از آن پدید آمده اند. به تعبیر دیگر جرایم جهانی، آن دسته از سیاست ها و شیوه های آسیب زای نهادها و موسساتی است که به طور خاص محصول نیروی جهانی سازی هستند و در ماهیت خود در محیط جهانی رخ می دهند. در این پژوهش به جهت گستردگی و اهمیت این جرایم تلاش شده پروایی فراتر از بُعد ملی و بین المللی به موضوع شود تا جرایمی که شوربختانه تا کنون مورد غفلت جرم شناسان و کنشگران حقوق کیفری واقع شده آشکار گردد. هم چنین ضمن واکاوی نقش جهانی سازی در پیدایش جرایم جهانی و ارائه تعریفی دقیق، مانع و جامع، پنداشت رایج نسبت به این جرایم اصلاح شود.

۱- مقدمه

همزایی آدمی و جرم، عمری به درازای آفرینش انسان دارد. پیدایی گناه نخستین و مجازات آن، سببی شد تا قانون "کیفر در برابر جرم" نهاده شود. با پدیداری تمدن شهری و لزوم همزیستی آدمیان، ایده قراردادهای و پیمانهای اجتماعی شکل گرفت و دولت‌ها را به سمت وضع قوانینی فرامحلی و فراشهری پیش برد.

با این حال حقوق کیفری با نگاهی سنتی به جرم، تنها رفتارهای خلاف قانون را جرم انگاشته و برای آن مجازات تعیین کرده است. این نگرش به جرم رویکردی است مضیق و برپایه اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها، درحالی که نقطه مقابل آن، دیدگاه موسعی است که باورمند است، جرم، رفتاری بر پایه نقض حقوق بشری شهروندان است، مشروط بر صراحت آن در قوانین داخلی یا اسناد بین‌المللی است، کما اینکه برخی از جرم‌شناسان همچون: استفان پارماتینر^۱، دیوید برون^۲، ویلیام اسکاباس^۳ و کریس کانین^۴ در تعریف جرم بر این باورند که جرم، بحران مالی جهانی، نقض حقوق بشر و نقض حقوق بین‌الملل است. (روث، ۱۳۹۹: ۵۰)

اکنون رویای دهکده جهانی مک لوهان تحقق یافته و اقدامات جاه‌طلبانه بشر طی چند دهه گذشته با تسخیر زمان و مکان به روند جهانی سازی سرعت بخشیده است و از این رهگذر ضمن آنکه مشکل اجرای عدالت در فراسوی مرزها با توجه به تفاوت در محتوا، ساختار و رویه دادرسی کشورها بیشتر شده است. (میر محمدصادقی، ۱۳۹۶: ۲۶) جرایمی پدیدار شده که به دلیل خصیصه ناپیدایی و رویت‌ناپذیری چندان مورد توجه واقع نشده‌اند. جرایمی که به سبب خصیصه مزبور و تفاوت با جرایم سنتی و قراردادی از حیث عناصر تشکیل دهنده، مرتکبان و قربانیان آن تا کنون کمتر مورد توجه قرار گرفته است. تلاش ما بر این است تا با آشکار ساختن این دسته از جرایم پنهان، جرم‌شناسان و اندیشمندان حقوق کیفری را به ارائه تعریفی به‌روزتر و تازه‌تر از گونه‌های دیگر جرم و ارکان تشکیل دهنده آن رهنمون شویم، زیرا چنین تعریفی سنتی از جرم، جامع و جهان‌شمول نبوده و جرایمی را که به واسطه جهانی سازی پدید آمده‌اند، در بر نمی‌گیرد.

محور اصلی این پژوهش برپایه روش توصیفی - تحلیلی است و واکاوی نقش پدیده جهانی سازی در پیدایش جرایمی است که بی‌واسطه یا با واسطه از آن پدید آمده‌اند. در این پژوهش به جهت گستردگی و اهمیت این جرایم تلاش شده پروایی فراتر از بُعد محلی، ملی و حتی بین‌المللی به موضوع شود تا ضمن آشکار کردن جرایمی که تا کنون از دید جرم شناسان و کنشگران حقوق کیفری مخفی مانده، سببی باشد تا با مرتکبان، کنشگران و حتی قربانیان گوناگون آن به گونه‌ای دیگر رفتار شود. روشن است گستره جرایم جهانی به پهنای کره خاکی و حیطه فعالیت مرتکبان آن نیز در سطح جهانی است، اما بسیاری از نویسندگان و صاحب‌نظران حقوق جزا جرایمی همچون: فساد، پولشویی، قاچاق انسان و مواد مخدر، تروریسم و... را تنها به دلیل آنکه دارای گستره‌ای جهانی هستند در زمره جرایم جهانی قلمداد کرده‌اند. به نظر می‌رسد با در نظر گرفتن خاستگاه و اسباب پیدایش، این دسته از جرایم به ناچار از شمول تعریف جرایم جهانی خارج شده و در دسته جرایم فراملی قرار می‌گیرند. بدین سبب در این پژوهش صرفاً جرایمی مورد مذاقه قرار می‌گیرد که متأثر از پدیده جهانی سازی است و به عنوان جرم جهانی مورد توجه قرار گرفته است. همچنین با شناسایی جرایمی که به واسطه پدیده جهانی سازی ارتکاب یافته‌اند انتظار داریم با گذر زمانی کوتاه جرایم جهانی به کانون نگرش پژوهش‌های جرم شناسی مبدل گردد. پر روشن است یافتن پاسخی برای این پرسش که "جهانی سازی چه نقشی در پیدایش جرایم جهانی نوین دارد؟" ما را به این سمت رهنمون خواهد بود.

¹ Stephan parmentire

² David Brown

³ William Schabas

⁴ Chris Cunneen

اگر چه در زمینه پژوهش مورد نظر مطالعات پراکنده و متعددی شامل کتاب و مقاله به رشته تحریر درآمده، اما به طور کلی بحث جرایم جهانی ناشی از پدیده جهان سازی، موضوعی بدیع و فاقد پیشینه در ادبیات حقوق کیفری است. در خصوص جرایم جهانی اختلاف نظرهای متعددی وجود دارد به نحوی که تعدادی از پژوهشگران برخی از جرایم سازمان یافته فراملی را که دارای ابعاد جهانی هستند به دلیل گستردگی و تنوع تابعیت مرتکبان به عنوان جرایم جهانی قلمداد کرده‌اند. از منظر این پژوهش و چون جهانی سازی در پیدایش این دسته از جرایم نقشی ندارد این جرایم، جرم جهانی تلقی نمی‌شود. بر همین پایه شناسایی این دسته از جرایم و تمیز آن‌ها از جرایم مشابه امری گریز ناپذیر است.

۲- تبیین مفاهیم

منظور از جرایم جهانی در این پژوهش، جرایمی است که به واسطه جهانی سازی پدیدار می‌شود و به تعبیر دیگر آن دسته از سیاست‌ها و شیوه‌های آسیب‌زای نهادها و موسساتی است که به طور خاص محصول نیروی جهانی سازی هستند و در ماهیت خود در محیط جهانی رخ می‌دهند. "مورین کین"^۵ اصطلاح "جرم جهانی"^۶ را برای چنین سیاست‌ها و شیوه‌هایی به کار می‌برد و "سیمون مکنزی"^۷ از اصطلاح "جرم سیستماتیک"^۸ در مورد اشکال گسترده آسیب‌های جهانی استفاده می‌کند. (ROTHE, 2014: 58)

با مذاقه در تعاریف ارائه شده در خصوص جرایم نامبرده آنچه نمود بیشتری دارد آنکه جرایم جهانی بر خلاف جرایم نامبرده در حقوق کیفری جرم انگاری نشده‌اند، همچنین تأثیر پدیده جهانی سازی بر جرایم سازمان یافته فراملی تنها در حد تغییر برخی ابعاد این جرایم بوده است چنان‌چه این جرایم تا سال‌های طولانی دارای بُعد فراملی بودند و همین بُعد نقش غیرقابل انکاری در پیدایش جرایم سازمان یافته بر عهده دارد، همانند تروریسم که نخست دارای بُعد فراملی بود اما به واسطه تأثیر پدیده جهانی سازی، به صورت تروریسم جهانی بروز کرده است. به عبارت بهتر جهانی سازی گر چه در پیدایش این دسته از جرایم نقشی ایفا نکرده اما در توسعه آن بسیار موثر بوده است.

دسته دیگر از جرایم بین‌المللی مانند: نسل‌زدایی، جنایات جنگی، جنایت علیه بشریت و نقض گسترده حقوق بشر است که دارای پیشینه‌ای طولانی است این جرایم که بیشتر به عنوان جرم حکومتی مورد توجه‌اند، ممکن است توسط شورشیان، شبه نظامیان و دیگر احزاب داخلی ارتکاب یابد و اگرچه اغلب درون مرزهای ملی یک کشور واقع می‌شوند اما به واسطه اهمیتی که دارند در سطح جهانی مطرح شده و نگاه دنیا به آن‌هاست. به واسطه آنکه جرایم بین‌المللی نقض مهمترین ارزش‌های انسانی (اردبیلی، ۱۳۸۶: ۱۳) مهمترین جنایات بین‌المللی هستند وفق اصل دوم اساسنامه رم دادگاه کیفری بین‌المللی صلاحیت رسیدگی به این جرایم را دارد. (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۵: ۳۸) جهانی سازی فرصت و بستر مناسب برای انجام چنین جرایمی را آماده می‌کند گرچه در پدید آمدن این دسته از جرایم هیچ نقشی ندارد. تعیین مرز میان جرایم جهانی، فراملی و بین‌المللی گاه بسیار پیچیده و تمایز آن‌ها از یکدیگر بسیار دشوار است چنان‌چه این جرایم از نظر ماهیت، مرتکبان و همچنین قوانین نقض شده، از یکدیگر متمایزند. مفهوم جرایم جهانی ویژه جرایمی است که در متن جهانی سازی و به واسطه آن پدیدار می‌شود. (SHELLEY, 2011: 68, 77)

به‌رغم توجه ویژه به جرایم فراملی در سال‌های اخیر اما این جرایم پدیده تازه‌ای به شمار نمی‌آیند (Albanese, 2011, Reichel, 2014) مانند دزدی دریایی که نمونه‌ای از جرایم فراملی است و پیشینه آن به چندصد سال می‌رسد. (Rothe, 2014: 63) در چند دهه گذشته آنچه در جرایم فراملی تغییر کرده، سرعت، گستردگی و گوناگونی نقش آفرینان آن است

⁵ Maureen Kane

⁶ Global Crime

⁷ Simon Mackenzie

⁸ Systematic Crime

و جهانی سازی با ایجاد فرصت بیشتر برای مجرمان، سبب بهره‌مندی هرچه بیشتر مرتکبان آن شده است. همین امر به پیدایش گونه‌های نوینی از جرایم فراملی همچون: قاچاق انسان (تجارت انسان)، قاچاق مهاجران، قاچاق مواد مخدر، تجارت کالاهای تقلبی، جرایم سایبری، تروریسم، پولشویی و ... منجر شده است. (Shelley, 2011: 3)

۳- جهانی سازی یا جهانی شدن

روایت کردن خاستگاه و تاریخ جهانی شدن کار آسانی نیست زیرا دورنماهای متفاوت بسیاری در این زمینه وجود دارد. (ریتزر: ۵۱، ۱۳۹۵) واژه Global و استعمال آن به معنای جهان از هنگامی آغاز شد که ثابت شد زمین کروی است (خواجه نوری: ۱۷، ۱۳۹۶) به کارگیری این واژه از چهارصد سال پیش و اصطلاحاتی مانند: Globalization, Globalizing و Globalism از دهه ۱۹۶۰ به بعد در متون علمی و ادبی به کار گرفته شده است. (رحیمی بروجردی، ۱۳۸۹: ۸) مترجمان ایرانی نیز در تألیفات و پژوهش‌های خود آن را در معانی: جهانی سازی و جهانی شدن آورده‌اند.

سال‌های پایانی قرن بیستم به توسعه و تعمیق «جهانی سازی» شناخته می‌شود که از یک سو پویایی فرایند جهانی سازی، شامل یکپارچه سازی تجارت و معاملات مالی بین کشورهاست و از سوی دیگر به دلایل بسیار جهانی سازی توسط نیروهای قدرتمند اقتصادی و سیاسی تشدید شده است (رحیمی بروجردی، ۱۳۸۹: ۷) چنانچه بزهکاری جهانی به دنبال تلاقی تجارت و دولت، افزایش یافته است. (Rothe, 2014: 63)

اما جهانی شدن در مفاهیم گوناگونی از جمله در معنای آزاد سازی، غربی شدن، جهانی سازی، بین‌المللی شدن و قلمروزدایی به کار رفته است. (بارانی، ۱۳۹۳: ۱۶) به تعبیر آنتونی گیدنز^۹ جامعه‌شناس مشهور انگلیسی، در کتاب خود با عنوان «پیام‌های نوگرایی» خاطر نشان می‌سازد که فرایند جهانی سازی، بخش اصلی نوگرایی متأخر است. (بابایی، ۱۳۹۰: ۱۸) به باور او جهانی شدن حاصل برهم خوردن نظم سنتی فضا و زمان است که به واسطه جدایی فضا و زمان از مکان پدید می‌آید. (خواجه نوری، ۱۳۹۶: ۱۵)

۱-۳- از جهانی شدن تا جهانی سازی

برخی تحلیل‌گران جریان اصلی جهانی شدن را پدیده پیچیده‌ای تعریف می‌کنند که از چندین فرایند موازی تشکیل شده و هر یک از این فرایندها کم و بیش و به گونه‌ای اجتناب ناپذیر در نتیجه تغییراتی که خود، قابل کنترل نیستند، رشد می‌کنند. از این دیدگاه ممکن است جهانی شدن با ماتم و اندوه مواجه شود اما در پایان به ناچار مورد پذیرش قرار می‌گیرد. تغییرات ایجاد شده در زمینه‌های: ارتباطات از راه دور، حمل و نقل، چگونگی ساخت لوازم و شیوه تفکر مردم، بی‌چون و چرا به ایجاد جهانی انجامیده که در آن کالاها ظرف چند روز، مردم ظرف چند ساعت و اطلاعات و سرمایه ظرف چند ثانیه از قاره‌ای به قاره دیگر منتقل می‌شوند. (گیفن، ۱۳۸۸: ۲۶)

گیدنز بر این باور است جهانی سازی جنبه‌ها و پیامدهای منفی هم دارد که قطبی شدن اقتصاد، تهدیدهای زیست محیطی، نقض حقوق دموکراتیک و امکان بروز جنگ‌های وسیع و حتی جنگ اتمی از آن جمله‌اند. در مقابل "باگواتی"^{۱۰} اقتصاددان هندی، جهانی سازی را شامل مهاجرت‌های غیرقانونی می‌داند و آن را عامل اصلی بحران‌های مالی برمی‌شمرد. "جیمز روزنو"^{۱۱} دانشمند علوم سیاسی، جوهره جهانی سازی را در سهولت بخشیدن به جریان جابه‌جایی انسان، قطعات و مواد خام میان تمام کشورها می‌داند. (رحیمی بروجردی، ۱۳۸۹: ۲۳)

جهانی سازی، همراه با گسترش شکاف میان فقیر و غنی، ارتباط روبه رشدی را برپایه جریان آشکال و تصاویر فرهنگی، تولیدات مصرفی و مانند آن به وجود آورده است. امروزه فقرا در معرض تصاویری از سبک‌های زندگی افراد ثروتمندی قرار می‌گیرند که ممکن است شبیه یک نمایش از مادیات به نظر برسد (EHRENREICH &)

⁹ Anthony Giddens

¹⁰ Bhagwati

¹¹ James Roseno

HOCHSCHILD, 2003: 18) و این امر به تأثیرگذاری بر زندگی آنان در جای‌جای جهان توانمند است. (گیفن، ۱۳۸۸: ۱۲۱)

با لحاظ مطالب پیش‌گفته می‌توان چنین نتیجه گرفت که نظریه جهانی شدن فرایندی طبیعی یا یک فرایند غیرقابل اجتناب است "چندان قابل طرح نیست. (همان، ۳۲) بنابراین باید پذیرفت با تحولات پیش‌آمده، دنیا با گذر از جهانی شدن به طورگریزناپذیری با جهانی‌سازی روبه‌روست.

۳-۲- از جهانی‌سازی تا جرایم جهانی

اصطلاح جهانی‌سازی بدین منظور گزینش شد تا جاه‌طلبی‌های امپریالیستی کشورها، شرکت‌ها، سازمان‌ها و شبیه آن را ترسیم کند و نشان دهد آن‌ها چگونه با تحمیل خود در مناطق گوناگون جغرافیایی، نیازهایشان را مرتفع می‌سازند (Dean & Ritzer, 2012: 547) و این‌گونه مردم عادی اداره سرنوشت اقتصادی خود را از دست می‌دهند. (Ellwood, 2010) اگرچه به کارگیری این اصطلاح فراگیر شده و در دوران اخیر گسترش یافته، اما هنوز مفهوم آن کاملاً تبیین نشده است. (Dean & Ritzer, 2012, Ellwood, 2010, Smith, 2013)

اصطلاح جهانی‌سازی از دهه هفتاد میلادی تا کنون بسیار مورد استفاده قرار گرفته است (FISS & HIRCH, 2005) اما مفهوم «جرایم جهانی» برای نخستین بار توسط "دیوید او. فردریکس" و "جسیکا فردریکس"^{۱۲} در نشست سالانه انجمن جرم‌شناسی آمریکا در سال ۲۰۰۰ مطرح شد و به طور ضمنی توسط نویسندگانی پذیرفته شد که گرچه جرم‌شناس نیستند اما دارای مخاطبان گسترده‌ای هستند. از جمله کتاب «اعترافات یک جنایتکار اقتصادی»^{۱۳} نوشته جان پرکینز^{۱۴} (PERKINS, 2005).

این جرایم نخست با تأکید خاص بر بانک جهانی (به عنوان یک موسسه مالی با ۱۸۴ کشور عضو) به فعالیت‌های آسیب‌زای نهادهای بین‌المللی محدود بود اما اندک‌اندک به طیف وسیعی از انواع دیگر جرایم رخ داده توسط نهادهای قدرتمند همانند: جرایم حکومتی، جرایم سیاسی، جرایم یقه‌سفید و جرایم حکومت-شرکت تقسیم شد. (FRIEDRICHS & ROCHE, 2013: A&B) هرچند مفهوم جرایم جهانی نخستین بار در پاسخ به تأمین مالی پروژه سدسازی توسط بانک جهانی در تایلند به وجود آمد اما موارد دیگری از جرایم جهانی نیز در کشورهای آفریقایی وجود دارد (ROTHE, 2014: 87) که در ادامه مفصلاً به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

امروزه براین باوریم که شرکت‌های فراملیتی^{۱۵} و چندملیتی^{۱۶} بازیگران بالقوه دنیای مدرن هستند. پایگاه اصلی این شرکت‌ها در آمریکا و چند کشور ثروتمند است، اما آنان در بسیاری از کشورهای دنیا فعالیت دارند. شواهد و مدارک زیادی از آسیب‌های این شرکت‌ها در کشورهای در حال توسعه در دست است. به همین دلیل اساساً جرایم جهانی در کشورهای فقیر یا همان کشورهای جهان سوم اتفاق می‌افتد. کشورهایی که با عبارات دیگری همچون: کشورهای جنوب جهان، کشورهای در حال توسعه و یا کمتر توسعه یافته، کشورهای غیر صنعتی، کشورهای بدهکار و... شناخته می‌شوند. (ROTHE, 2014: 33-38) در این پژوهش ما از اصطلاح کشورهای جنوب جهان استفاده می‌کنیم.

برخلاف آنچه تا کنون تصور می‌شد و جهانی‌سازی را اجتناب‌ناپذیر می‌دانستند و به تعبیری باور متقنی به جهانی شدن وجود داشت اما مسلم است امکان وقوع این پدیده بدون دخالت عمدی افراد قدرتمند که در سازمان‌های قدرتمند فراملیتی گرد هم آمده‌اند و در شکل امروزی آن به هیچ‌وجه وجود ندارد. (گیفن، ۱۳۸۸: ۷۵)

¹² David O. Friedrichs & Jessica Friedrichs

¹³ Confessions of an Economic Hit Man

¹⁴ John Perkins

¹⁵ Multinational Corporations

¹⁶ Transnational Corporations

حتی برخی بر این باورند در حال حاضر ایجاد سیستمی که دولت به وسیله آن و با استفاده از مالیات‌ها، خدمات اجتماعی رایگان مانند: تعلیم و تربیت و بهداشت را ارائه دهد، امکان‌پذیر نیست. آن‌ها دلایل اندکی برای اثبات ادعای خود دارند، افزون بر آنکه سیاست‌ها و اقدامات نهادهای مالی یاد شده را تنها در قالب مفهوم جهانی‌سازی می‌توان درک کرد. (ROTHE, 2014: 49)

۳-۳- جرایم جهانی، از مصادیق تا مرتکبان

با اینکه جرایم جهانی سرپیچی از قوانین کیفری حکومتی یا بین‌المللی به شمار می‌آیند اما همین جرایم می‌توانند در پاره‌ای موارد در برگیرنده آسیب‌ها و تهدیدهایی باشد که به طور خاص در قوانین ذکر از آنها نرفته است. نفوذ منافع در قوانین کیفری به تعریفی می‌انجامد که مرزهای چنین قانونی را دستخوش تغییر و دگرگونی می‌کند. هر چند مرتکبان جرایم جهانی به طور معمول و در ظاهر امر قصد ورود آسیب ندارند اما آسیب‌های ویرانگر به افراد آسیب‌پذیر در کشورهای جنوب جهان نتیجه اولویت بخشیدن به نهادهایی است که با سوءاستفاده از قدرت و شرایط ویژه به دنبال کسب منافع خود هستند. (ROTHE, 2014: 59) از جمله این نهادها، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول هستند که هردو پس از پایان جنگ جهانی دوم و در سال ۱۹۴۴ در کنفرانس برتون وودز^{۱۷} و برپایه تسلط دولت‌های غربی و با کمترین نقش کشورهای در حال توسعه تأسیس شدند. (BRETTON WOODS PROJECT, 2006)

تمایل مقامات بانک جهانی عمدتاً به نخبگان سیاسی و اقتصادی کشورهای جنوب جهان است و به دیدگاه‌ها و نیازهای توده مردم توجه چندانی نمی‌کنند. (BABB, 2009, WEAVER, 2008) این بانک، حکومت‌های دموکراتیک را که توسط نظامیان سرنگون شده‌اند، نادیده می‌گیرد در عوض با اعطای وام به حکومت‌های خودکامه جهان، در اقدامات ضد بشری آنها از جمله کشتار، شکنجه و قتل که علیه مردمان خود مرتکب می‌شوند همدست است. بانک جهانی حکومت‌های خودکامه را بر حکومت دموکراسی ترجیح می‌دهد؛ زیرا بر این پندار است که خودکامگی یک حکومت زمینه مساعدی است تا حکومت با جنگ زدن به حربه اصلاحات نامحدود، نیاز خود به وام را بیشتر ابراز کند. گرچه وام‌گیرندگان بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول غالباً نخبگان سیاسی کشورهای جنوب جهان هستند، اما بازپرداخت این وام‌ها بر دوش مردمی است که اغلب هیچ بهره‌ای از وام‌ها نمی‌برند و در نهایت در یک چرخه معکوس، پول بیشتری از کشورهای وام‌گیرنده به بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول واریز می‌شود. (GOLDMAN, 2005, JACKSON, 2012) نکته درخور توجه، اینکه طرح وام‌های صندوق بین‌المللی پول به کشورهای جنوب جهان در بیشتر موارد، صرف بازپرداخت بدهی‌های پیشین می‌شود. (دانش‌نیا، ۱۳۹۲: ۱۹۸) درواقع طبقه ممتاز در کشورهای جنوب جهان، منتفعان اصلی وام‌های بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول هستند و طبقه فقیر بهره‌ای از آن نمی‌برند. سازمان‌های وام‌گیرنده نیز به سبب مغایرت میان اهداف اعلامی پروژه‌ها با نتایج حاصل از آنها به عنوان نهادهایی فریبکار شناخته شده‌اند. (WEAVER, 2008) آن‌ها با سیاست‌هایی با پیامد: نسل‌زدایی، تشدید اختلافات قومی، افزایش شکاف میان فقیر و غنی، ایجاد آسیب‌های اکولوژیکی و زیست‌محیطی، نادیده گرفتن کشاورزی به منظور بقاء کشورهای جنوب جهان و کوچ اجباری مردم زیادی از این کشورها از خانه و جامعه خود، به همدستی در این جرایم متهم هستند. (ROTHE, 2014: 68) از آن جمله می‌توان به نقش سیاست‌های نهادهای بین‌المللی در به وجود آوردن شرایطی که به نسل‌زدایی رواندا در سال ۱۹۹۴ انجامید، اشاره کرد. سیاست‌ها و بی‌توجهی سیستماتیک این نهادها از طریق اعمال شرایط سخت جهت ارائه کمک‌های مالی سبب تسهیل فعالیت‌های

¹⁷ Bretton Woods

مجرمانه در سطح وسیعی شده و همین امر زمینه را برای فاجعه‌ای سیاسی و اقتصادی مانند نسل‌زدایی در رواندا فراهم کرد. (ROTHE, 2009: 70) ازونا و کوکو^{۱۸} نیز در مقاله‌ای ضمن توسعه مفاهیم جرایم جهانی، از نقش محوری و بنیادین خط‌مشی و عملکرد نهادهای مالی بین‌المللی در گسترش آسیب‌پذیری و آلودگی افراد کشورهای جنوب صحرای آفریقا به ویروس HIV پرده برداشتند. (EZEONU, 2008) در پژوهش مشابهی معلوم شد نهادهای مالی بین‌المللی نقش بنیادین و گسترده‌ای در تخریب منابع طبیعی غنی در جمهوری دموکراتیک کنگو توسط کشورهای همسایه به ویژه اوگاندا و رواندا داشته‌اند به گونه‌ای که نیروهای حکومتی و شبه‌نظامیان این دو کشور با اقدامات ضد حقوق بشری از جمله کار اجباری، کشتار گسترده و تجاوز به نظام سیاسی کشور کنگو مرتکب نقض گسترده حقوق بشر شده‌اند. (ROTHE, 2010) افزون بر موارد یاد شده با واکاوی نقش نهادهای مالی بین‌المللی در اندونزی مشخص شد این نهادها با وجود آگاهی از فساد گسترده، حسابداری جعلی و اختصاص منابع مالی به موضوعات نظامی، به نام کمک به مردم، ۳۰۰ میلیارد دلار به حکومت سوهارتو پرداخت کرد که رژیم سوهارتو با استفاده از این بودجه در راستای کاهش فقر در کارزار بیدادگرانه طرفداران خود علیه غیرنظامیان تیمور شرقی استفاده کرد و با این روش موجب هراس مردم این منطقه شدند تا بدین طریق در رأی دادن به اسقلال این ایالت از کشور اندونزی ایجاد مانع کنند. (STANLEY, 2009)

۴- مصادیق جرایم جهانی

موارد نامبرده تنها شمار اندکی از بی‌شمار اقدامات ضدبشری و جرایم ارتكابی است که به واسطه اقدامات، سیاست‌گذاری و عملکردهای کشورهای ثروتمند حوزه شمال جهان، شرکت‌های چند ملیتی، سازمان‌ها و نهادهای مالی بین‌المللی در کشورهای جنوب جهان رخ داده است. در این خصوص جرایم زیر به عنوان مصادیقی از جرایم جهانی که در اثر پدیده جهانی‌سازی پدید آمده و عواقب ناشی از آن مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

۴-۱- تحمیل بدهی

بسیاری از دولت‌ها برای انجام کارهای حکومتی به گونه‌ای موثر و سودمند و امکان ارائه خدمات بهتر به شهروندان، ناچار از گرفتن وام هستند. بدین سبب بدهی‌ها در دنیای کنونی به عنوان معضلی همه‌گیر مورد پذیرش قرار گرفته‌اند. (GRAEBER, HYMAN, 2011, KUTTNER, 2013) ضمن آنکه بخش بزرگی از بدهی‌های کشورهای جنوب جهان در ایجاد جرایم جهانی نقش دارند. (ROTHE, 2014: 76)

تصمیمات بنیادین در خصوص بدهی‌ها توسط نهادهای مالی بین‌المللی، نهادهای دولت‌های غربی مانند خزانه‌داری آمریکا و کنسرسیوم بانک‌های بزرگ در این کشورها همچون کلپ پاریس و کلپ لندن اتخاذ می‌شود. این نهادها در بحران بدهی‌ها که در اوایل ۱۹۸۰ اتفاق افتاد و بسیاری از کشورهای جنوب جهان را فلج کرد، نقش بنیادینی دارند. صندوق بین‌المللی پول (و بعدتر بانک جهانی در مشاوره با آن) برنامه‌های تعدیل ساختاری بر این کشورها اعمال کردند. (ریترز، ۱۳۹۵: ۱۶۶)

دلایل بسیاری بر این باور صحه می‌گذارد که نهادهای مالی بین‌المللی در غرب، بحران بدهی‌ها را در کشورهای جنوب جهان پدیدآورده و بار عظیم بدهی‌ها بر دوش شهروندان این کشورها سنگینی می‌کند. این از آن روست که بازپرداخت بدهی‌ها، اولویت نهادهای مالی است و کشورهای جنوب جهان ناگزیر از تطبیق سیاست‌های خود با سیاست کشورهای ثروتمند غربی و کشورهای شمال جهان هستند. آنها با مقررات‌زدایی بازار در راستای ترویج اقتصاد نئولیبرال غربی در

¹⁸ Ezeonu&Koku

این راه گام نهادند و همین امر به افزایش عظیم بدهی‌های کشورهای جنوب جهان انجامیده است. (TOUSSAINT&MILLET,2010:31)

صندوق بین‌المللی پول^{۱۹} (IMF) در تازه‌ترین گزارش خود بیان کرد در سال ۲۰۲۱ بدهی دولتی در جهان به ۹۷/۸ درصد تولید ناخالص داخلی^{۲۰} (JDP) جهان خواهد رسید و اگرچه رقم آن ۸٪ کمتر از سال گذشته است اما همچنان رقم پولی آن بالاترین رکورد در تاریخ به شمار می‌آید. برپایه این گزارش در حال حاضر بدهی دولتی جهان به ۸۸ تریلیون دلار رسیده است و پیش‌بینی می‌شود میزان بدهی کشورهای پیشرفته تا سال ۲۰۲۶ با افزایشی ۲۰ درصدی مواجه شود. برپایه داده‌های صندوق بین‌المللی پول، بدهی کل جهان، شامل بدهی دولت‌ها، شرکت‌ها و خانوارها تا پایان سال ۲۰۲۰ با افزایشی ۲۷ تریلیون دلاری نسبت به سال ۲۰۱۹ به ۲۲۶ تریلیون دلار رسیده که این بزرگ‌ترین افزایش بدهی در طول یک سال در تاریخ است. با نهایت افسوس این صندوق تخمین زده تا پایان ۲۰۲۱ بین ۶۵ تا ۷۵ میلیون نفر به جمعیت فقیران جهان افزوده خواهد شد. (www.imf.org, Retrieved on 2021)

تحمیل بدهی که از طریق وام دادن نهادهای مالی بین‌المللی به کشورهای جنوب جهان اتفاق می‌افتد به کاهش بودجه‌های اجتماعی از جمله: بهداشت و آموزش، کاهش تولید مواد غذایی اصلی به واسطه تغییر سیاست‌های صادرات کشاورزی و تشدید فقر ناشی از برخی سیاست‌ها می‌انجامد که به خودی خود سخت‌تر شدن زندگی برای میلیون‌ها نفر در این کشورها را به دنبال دارد. کاهش بودجه‌های تخصیصی، انفجار قیمت مواد غذایی در کشورهای جنوب جهان و سوء تغذیه حدود یک‌سوم از کودکان این کشورها را در پی داشته است چنان‌چه بیش از یک میلیارد نفر در جهان به آب آشامیدنی دسترسی ندارند و حدود دومیلیارد و ششصد میلیون نفر از بهداشت و درمان اولیه محروم شده‌اند. این موارد موجب گسترش انواع بیماری‌ها از جمله: مالاریا، سل و ایدز شده و روزانه ۳۰۰۰۰ کودک به سبب بیماری‌هایی که به سادگی قابل درمان هستند، جان خود را از دست می‌دهند. (TOUSSAINT&MILLET,2010:34)

در نیجریه به عنوان یک مورد مشخص، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، وام را به صورت قانونی و برای تأمین هزینه‌های حفاری و استخراج نفت به این کشور تحمیل کردند. (KANOWICZ,2010:125) این درحالی است که چهارپنجم نفت استخراجی صادر و سود آن به جیب کشورهای شمال جهان و غرب سرازیر می‌شود. افزون بر آن بدهی نیجریه در خلال سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۰ از یک میلیارد دلار به ۳۰ میلیارد دلار افزایش یافت و از این طریق آسیب‌های فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی فراوانی به نیجریه تحمیل شد. (ROTHER,2014:79)

۴-۲- استحصال مواد معدنی

فرسایش، تشکیل گودال‌ها، از میان رفتن تنوع زیستی و آلودگی خاک، آب‌های زیرزمینی و آب‌های سطحی توسط مواد شیمیایی در کنار قطع جنگل اضافی در مجاورت معادن جهت افزایش فضای موجود برای ذخیره آوار و خاک، همگی در نتیجه فرایندهای استخراج معادن است که به محیط زیست آسیب جبران‌ناپذیر وارد می‌کنند. (NGM.NATIONALGEOGRAPHIC.COM,RETRIEVED ON 2021) همچنین آلودگی توسط فلزات سنگین سبب کاهش ترکیب مواد آلی خاک و در نتیجه کاهش مواد مغذی آن می‌شود که به کاهش رشد گیاهان یا حتی مرگ آن‌ها می‌انجامد. (CHIBUIKE & OBIOR,RETRIEVED ON 2021) افزون بر ایجاد آسیب‌های زیست‌محیطی، آلودگی ناشی از نشت مواد شیمیایی نیز بر سلامت مردم محلی تأثیر می‌گذارد. (NGM.NATIONALGEOGRAPHIC.COM,RETRIEVED ON 2021)

با این حال طی چند دهه گذشته نهادهای مالی بین‌المللی با ترغیب و حمایت از لیبرال‌سازی بخش‌های هیدروکربنی و معادن اقتصاد ملی در سراسر جهان اعلام کردند که همکاری‌های بخش عمومی و خصوصی و نهادهای مالی بین‌المللی

¹⁹ International Monetary Fund

²⁰ Gross Domestic Product

و شرکت‌های چند ملیتی به ریشه‌کنی فقر، ترویج اشکال پایدار توسعه اقتصادی، مراقبت از محیط‌زیست و پیشرفت حقوق بومیان منجر خواهد شد. (SAWYER&GOMEZ,2008:1)

بیشتر پروژه‌های استحصال معادن، از طریق صندوق بانک جهانی به عنوان بزرگ‌ترین موسسه توسعه جهانی و با تمرکز اختصاصی بر بخش خصوصی، تأمین می‌شود. برای نمونه می‌توان از اعطای وام ۱۲۵ میلیون دلاری به شرکت نیومانت^{۲۱} جهت توسعه نخستین معدن طلای اهافو^{۲۲} که در یک منطقه حاصل خیز کشاورزی در شمال غربی آکرا^{۲۳} پایتخت غنا قرار دارد، نام برد. این شرکت که یکی از بزرگ‌ترین شرکت‌های استخراج چندملیتی-آمریکایی است سبب ورود آسیب‌های اقتصادی و اجتماعی بسیاری از جمله جابه‌جایی ده‌ها هزار نفر از مردم منطقه شد.

درعین حال استخراج طلا معمولاً با زهکشی معادن سمی همراه است و می‌تواند با نفوذ فلزات سمی مانند: اسید سولفوریک و آرسنیک به رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و دریاها خطری جدی برای آبزیان به همراه داشته باشد. افزون بر آن برداشت آب برای فعالیت معدن بر منابع طبیعی و بخش‌های دیگر از جمله: آب آشامیدنی، کشاورزی و... تاثیر منفی به دنبال دارد که در همین مورد نیز آسیب‌های زیست محیطی جبران‌ناپذیری در محل معدن و پیرامون آن وارد شد که نابودی محیط‌زیست را به دنبال داشت. (ROTHER,2014:81)

تخلیه معدن به عنوان یک مشکل جدی در فرایند شستشو برای استخراج طلا به تولید جیوه، سیانید و نیترات منجر شده و آب را آلوده می‌کند چنان‌چه استخراج آب طلا در معدن اهافو^{۲۴} آلودگی‌هایی مانند: نفوذ آرسنیک، آنتیموان، سیانید باقی مانده و جیوه به آب را در پی داشت (RASTOGI,2010:1) به نحوی که طی هفت سال از زمان آغاز فرایند توسعه معدن، در سال ۲۰۰۹ دوبار نشت عمده سیانید به وقوع پیوست و به مسمومیت منابع آب و تلف شدن تعداد زیادی ماهی منجر شد.

ناگفته نماند که وقوع دو سیل طی سال ۲۰۰۷ و ۲۰۱۰ بر اثر سرریز شدن سد شماره ۲ این معدن اتفاق افتاد. تخلیه بیش از حد فاضلاب باعث آلودگی رودخانه سوبری^{۲۵} شد که با ورود آسیب‌های گسترده زیست محیطی بر زندگی قبایل نزدیک رودخانه و اکوسیستم منطقه به شدت تأثیر منفی گذاشت. (ROTHER,2014:81) اما شوربختانه با وجود آثار مخرب زیست محیطی استخراج معادن، شرکت نیومانت با توسعه معادن دیگر در غنا به کار خود ادامه داد.

پروژه‌های شرکت نیومانت، تنها یکی از صدها پروژه استخراج معادن در سراسر دنیاست که توسط شرکت‌های مختلف درحال اجراست. همان‌طور که در عملیات پروژه شرکت گلدفیلدز^{۲۶} در معدن طلای تارکوا^{۲۷} بر اثر ورود زباله‌های معدن به داخل رودخانه آسومان^{۲۸} و آلوده شدن رودخانه به سیانید و فلزات سنگین، یک تخریب وسیع زیست محیطی رخ داد و تقریباً تمام اشکال مختلف زندگی در کنار رودخانه از بین رفت. افزون بر آنکه نشت مواد سمی می‌تواند تا دهه‌ها باقی بماند و مشکلات بهداشتی و زیست محیطی بسیاری به جا بگذارد. (ROTHER,2014:82)

نابودی حدود ۳۴۰ هزارهکتار از جنگل‌های گرمسیری و یک چهارم جنگل‌های آرنجوابیپ^{۲۹} روزه آکیم^{۳۰} در مرکز ذخایر جنگلی منطقه در شمال غرب غنا از نمونه‌های دیگر است. (CARDHOFF,2011:1)

²¹ Newmont

²² Ahafo

²³ Accra

²⁴ Ahafo

²⁵ Subri

²⁶ Gold Fields

²⁷ Tarkwa

²⁸ Asuman

²⁹ Bep)Ajenjua

³⁰ Akyem

۴-۳- پروژه‌های خطوط انتقال نفت

از دیرباز پروژه‌های خطوط انتقال نفت مد نظر شرکت‌های چند ملیتی و نهادهای مالی بین‌المللی به ویژه بانک جهانی بوده است. این نهادها همواره تلاش داشته‌اند تا با سرمایه‌گذاری در این پروژه‌ها سود هنگفتی را به دست آورند هر چند به دست‌آوری این سود مستلزم اعمالی باشد که تخریب وسیع محیط زیست و سخت‌تر شدن زندگی ساکنان و مردم نواحی درگیر خطوط انتقال نفت را در پی داشته باشد. برای نمونه می‌توان از دخالت مضر و مستقیم بانک جهانی با تأمین مالی پروژه عظیم و بسیار بحث‌برانگیز توسعه خط لوله نفتی چاد-کامرون نام برد که نقض گسترده حقوق بشر، حقوق بومیان و تخریب سیستم‌های زیست‌محیطی را به دنبال داشت. (BADGLEY, 2010)

پروژه انتقال خط لوله ۴/۲ میلیارد دلاری چاد-کامرون به عنوان بزرگ‌ترین طرح نفتی آفریقا است که باتصویب بودجه بانک جهانی توسط شرکت اکسون موبایل و شرکای آن اجرا شد. در این پروژه ۷۰۰۰ نفر در طول ساخت به کار گرفته شده بودند و بیش از ۵۰۰ تا ۸۰۰ کارگر در این پروژه فعالیت می‌کردند با این توضیح که بیشتر افراد به کار گرفته شده کارگران با تجربه غیربومی بودند و تنها از تعداد کمی از بومیان در مشاغل سطح پایین مورد استفاده قرار گرفتند. کارگران، جاده‌ها و منابع آبی تخریب شده منطقه را بدون تعمیر رها کردند و کامرون برخلاف پیش‌بینی انجام شده در خصوص منفعت بسیار اقتصادی و اخذ خسارت مسیر عبور ۵۰۰ مایلی، تنها هزینه حمل و نقل را برپایه تعداد بشکه و بدون احتساب تورم دریافت کرد. بخشی از درآمد دولت چاد نیز در پروژه‌های نظامی به مصرف رسید.

در زمان اجرای این پروژه، نادیده گرفتن مردم محلی جهت بهره‌مندی از مزایای این طرح سبب شد مردم بومی بدون دریافت هیچ غرامتی زمین خود را از دست دهند. با از بین رفتن محصولات کشاورزی و آلودگی دریادکه منبع غنی ماهی و محل ارتزاق ۸۰٪ از مردم بود، آن‌ها بزرگ‌ترین منبع معیشت خود را از دست دادند و اقتصاد محلی نابود شد. عبور خط لوله از جنگل‌های بارانی به تخریب محیط زیست و اکوسیستمی انجامید که مردم بومی به آن وابسته بودند. افزون بر آن دو مورد نشت نفت در سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۰ اثرات مخربی در روستاهای ساحلی به جا گذاشت. (ROTHER, 2014:84)

۴-۴- پروژه‌های سد سازی

یکی از مهم‌ترین جرایم جهانی که نقض گسترده حقوق بشر و آسیب‌های وسیع زیست‌محیطی را به دنبال داشته، اجرای پروژه‌های متعدد سدسازی در جای‌جای کره زمین است. در دهه ۱۹۹۰ میلادی بانک جهانی منابع مالی سد پاک‌مان^{۳۱} منطقه کونگ چیم^{۳۲} شرق تایلند را تأمین کرد اما در روند برنامه ریزی، ساخت و اجرای پروژه مورد بحث، ماهیگیران و ساکنان روستاهای امتداد رودخانه مورد ملاحظه قرار نگرفتند. پس از پایان یافتن عملیات اجرایی سد و بهره‌برداری از آن، جنگل‌های مجاور زیر آب رفتند و تأثیرات مخربی به محیط زیست وارد شد. بسیاری از گیاهان خوراکی که منبع غذایی و مالی مردم محلی بودند نابود شد، آب آشامیدنی ساکنان اطراف رودخانه مسموم شد و ساکنان محلی که از رودخانه برای استحمام و شست‌وشو استفاده می‌کردند دچار تاول‌های پوستی شدند. مهم‌ترین آسیب کاهش شدید ماهیان رودخانه بود که نابودی شیوه زندگی ماهیگیران بومی را به دنبال داشت. میزان خسارت وارده به حدی بود که حتی اسکان ماهیگیران و اقدامات دولت جهت جبران خسارت ناکافی بود و تاسف‌بارتر آنکه هزینه ساخت سد، بسیار بیشتر از حد انتظار و تولید برق آن بسیار کمتر از میزان پیش‌بینی شده بود. (ROTHER, 2014:64)

³¹ Pak Man

³² Khong Chiam

به رغم انتقادهای گسترده از پروژه سد پاک مان، بانک جهانی همچنان به تأمین بودجه پروژه‌های مشابه در کشورهای جنوب جهان ادامه می‌دهد. پروژه احداث سد گیب ۳ در اتیوپی نیز نمونه دیگری است که با نظر مساعد هیئت‌مدیره بانک جهانی در سال ۲۰۱۲ نسبت به پرداخت وامی به مبلغ ۶۸۴ میلیون دلار روبه‌رو شد. این وام برای انتقال یک خط ۱۰۰۰ کیلومتری تأمین برق از سد برق‌آبی گیب ۳^{۳۳} یا سد گیلگل گیب سوم^{۳۴} که در اقوام، قومیت‌ها و قلمرو مردم جنوبی واقع شده‌است، به تصویب رسید. نقض گسترده حقوق بشر و ویرانی اکوسیستم محلی در اتیوپی به ویژه نابودی بزرگ‌ترین دریاچه بیابانی جهان (تورکانا) از نتایج ویرانگر این پروژه است. این سد ضمن تهدید اکوسیستم منطقه، با تغییر چرخه جریان سیلاب رودخانه اومو^{۳۵} و آب دریاچه تورکانا^{۳۶} اقتصادهای محلی را به شدت تحت تأثیر قرار خواهد داد. کاهش چشمگیر ماهی که منبع اصلی تغذیه و درآمد بومیان منطقه است و نیز کاهش جمعیت‌های بزرگ پستانداران، نابودی زیستگاه، منابع غذایی و از دست رفتن راه‌های مهاجرت جانوران از آسیب‌های دیگر بود. (GRESTE, 2009: 4) دولت اتیوپی نیز با طراحی یک برنامه منسجم و تصاحب ۲۵۴ هکتار از زمین‌های اضافی پایین دست برای پروژه آبیاری مزارع نیشکر، پیامدهای ناگواری چون کوچ اجباری مردم، نابودی زمین‌های کشاورزی و چراگاه‌های دام را برای مردم خود رقم زد. (HUMAN RIGHTS WATCH (2013, RETRIEVED ON (2021)

حمایت بانک جهانی از دیگر پروژه‌های برق‌آبی از جمله: سرمایه‌گذاری ۱۲ میلیارد دلاری در پروژه سد گرند اینگا^{۳۷} در رودخانه کنگو و دو پروژه چند میلیارد دلاری دیگر بر روی رودخانه زامبی که صرفاً منبع اصلی تأمین برق شرکت‌های استخراج معدن و طبقه مرفه جامعه هستند (BOSSHARD, 2011: 9) از دیگر نمونه‌های جرایم جهانی است

۴-۵- پروژه‌های دسترسی به آب

به‌رغم تأکید و اعلام موسسه بین‌المللی وابسته به بانک جهانی مبنی بر آنکه "آب یک منبع حیاتی برای بقای انسان و دسترسی به آن لازم و ضروری است، بنابراین موجودیت و دسترسی به آن در دستور کار جهانی قرار می‌گیرد، سیاست خصوصی‌سازی آب اجرا شد به گونه‌ای که بانک جهانی اقدام به سرمایه‌گذاری بالغ بر یک میلیارد دلاری با بانک‌های خصوصی در زمینه خصوصی‌سازی آب نمود، این حمایت، افزایش هزینه‌ها، دسترسی کمتر به آب و آسیب‌های اجتماعی برای گروه‌های آسیب‌پذیر را به دنبال دارد. در این پروژه‌ها شرکت‌های بزرگ چندملیتی که در این زمینه فعالیت می‌کنند، برندگان اصلی این عرصه‌اند. (Common, 2010: 2) (Dreams)

افزایش پروژه‌های خصوصی‌سازی مربوط به دسترسی به آب به ضرر حقوق اساسی انسان مبنی بر دسترسی به آب است. برای نمونه در ایالت‌های متعددی در هند مشارکت‌های عمومی و خصوصی برای پروژه‌های آب به طور گسترده اجرا می‌شود. همچنین چندین بانک و شرکت بین‌المللی نیز از خصوصی‌سازی بخش آب در چند کشور دیگر آسیایی و آفریقایی حمایت می‌کنند. شرکت بازرگانی بین‌المللی سلامت آب با مشارکت شرکت کوکاکولا، دیاگو و شرکت بین‌المللی سلامت آب تحت عنوان برنامه آب سالم برای آفریقا در حال خصوصی‌سازی آب در روستاهای غنا و دیگر نقاط است (ALHASSAN, 2011: 4) اما این پروژه‌ها به افزایش بهبود خدمات مربوط به آب نمی‌شود و تنها سود بیشتر را برای شرکت‌های خصوصی به ارمغان می‌آورد. (ROTHE, 2014: 90)

³³ Gibe 3

³⁴ Gilgel Gibe III Dam

³⁵ Omo

³⁶ Turkana

³⁷ Grand Inga Dam

۴-۶- پروژه‌های مراکز مداخله‌گر

یکی از جرایمی که به واسطه جهانی سازی در چند کشور جنوب جهان ارتکاب یافته پروژه مراکز مداخله‌گر است که در راستای توانبخشی به معتادان و بازداشت‌شدگان و همچنین مراقبت‌های بهداشتی و درمانی فعالیت می‌کند. اما اجرای پروژه مذکور نقض گسترده حقوق بشر را به دنبال داشت. یکی از پروژه‌های مورد نظر، پروژه‌ای است که با حمایت بانک جهانی در ویتنام اجرا شد. در این پروژه که بازداشت‌گاه‌های ویژه‌ای توسط دولت برای افراد معتاد تدارک دیده شد به موارد متعدد نقض حقوق بشر از جمله: بازداشت‌های خودسرانه، کار اجباری (با مجازات عدم انجام کار اجباری) و دیگر اشکال بدرفتاری (شکنجه با تیغه‌های چوبی، باتوم‌های الکتریکی و محرومیت از آب و غذا) در ۱۴ بازداشتگاه دولتی مخصوص افراد معتاد به مواد مخدر در ویتنام بود که به نقض حقوق بشر بیش از ۳۰۹ هزار نفر بازداشتی منجر شد.

حمایت و مداخله بانک جهانی از برنامه مرکز مداخله‌گر در راستای ارائه خدماتی نظیر: فرایند غربالگری HIV و دیگر مراقبت‌های بهداشتی و درمانی موارد نقض متعدد حقوق بشر را به دنبال داشت. درحالی‌که پس از آگاهی بانک جهانی از موارد نقض حقوق بشر، واکنش این بانک به این موارد چشمگیر نبود. (HUMAN RIGHTS WATCH, 2013, RETRIEVED ON 2021)

۴-۷- برنامه متمرکزسازی روستاها

دیگر آسیب جدی در خصوص نقض حقوق بشر از طریق اجرای برنامه متمرکزسازی روستاهاست که با حمایت و تأمین مالی توسط نهادهای مالی بین‌المللی به طور گسترده‌ای در حال اجراست. برای نمونه برنامه متمرکزسازی روستاها در اتیوپی با تأمین مالی توسط بانک جهانی و از طریق برنامه ارتقای خدمات مبنایی از سال ۲۰۰۶ در جریان است. این پروژه برای ایجاد توسعه جدید از طریق تغییر مکان ساکنان بومی، منطقه را برای سرمایه‌گذاری خارجی آماده می‌کند و همین امر آوارگی جمعیت بومی و ساکنان محلی این نواحی را به دنبال داشته است.

در خلال اجرای این برنامه دولت اتیوپی تنها طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳ حدود ۱/۵ میلیون نفر از مردم بومی را تغییر مکان داده و نکته مهم آنکه کوچ اجباری از طریق خشونت، تهدید و شکنجه انجام شده است. رابطه میان حمایت بانک جهانی از این برنامه و نقض گسترده حقوق بشر و خشونت‌های بعدی به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم است. بودجه پروژه برای پرداخت حقوق کارمندان دولتی مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ کسانی که در نقض حقوق اساسی بومیان، شکنجه، کشتار و تجاوز به آن‌ها که با برنامه‌های دولت مخالف‌اند و حاضر به ترک محل زندگی خود نیستند، مشارکت دارند.

این برنامه با اسکان اجباری، موارد بسیاری از نقض حقوق بشر را به همراه داشت. (WWW.RESEARCHBRIEFINGS.FILES.PARLIAMENT.UK/DOCUMENTS, RETRIEVED ON 2021)

اما نبود نظارت کلی و تأمین مالی پروژه به صورت مستمر، به واسطه طرح شکایات رسمی توسط نهادهای غیردولتی و جمعیت بومی، بانک جهانی را در جرایم ارتكابی سهم می‌سازد. (ROTHE, 2014:84)

در یک بررسی پیچیده از جرایم جهانی، اقدامات ویژه مسئولان نهادهای مالی بین‌المللی، پروژه‌های حمایت شده خاص و حوادث مربوط به آن‌ها از جمله: سرکوب خشونت‌آمیز اعتراضات ضد سدسازی، سرکوب اعتراضات معادن و تظاهرات در مخالفت با پروژه‌های خطوط انتقال نفت، نشان دهنده جرایمی نظام‌مند در ذات آن- هاست (ROTHE, 2014:92) که شوربختانه ریشه همگی این جرایم در پدیده جهانی سازی است.

۵- نتیجه گیری

پس از عصر روشنگری و به ویژه دو جنگ جهانی ویرانگر که تنها یکی از پیامدهای آن کشتار شمار زیادی از انسان‌های بی‌گناه بود و کرامت انسانی را خدشه‌دار کرد، کشورهای جامعه جهانی با تأسیس سازمان ملل تلاش کردند تا از تکرار فجایع جلوگیری کنند. در این بین اندیشمندان حقوق کیفری نیز در تلاشی مضاعف، قوانین کیفری را برپایه انسان‌مداری و رعایت حقوق بشر وضع کردند.

در عرصه بین‌الملل سازمان‌هایی با اهداف کمک‌رسانی به کشورهای آسیب‌دیده تأسیس شد تا با اعمال سیاست‌هایی هم‌ارز، سطح زندگی و رفاه کشورها را به هم نزدیک کند. اما رفته‌رفته این نگرش انسان‌مدارانه در لابه‌لای سیاست‌های کسب منفعت بیشتر کشورهای قدرتمند شمال جهان و شرکت‌های چندملیتی و پدیده جهانی‌سازی بسیار کمرنگ شد. به گونه‌ای که حتی اقدامات نهادهایی چون بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول نیز که با شعار "تلاش برای جهانی عاری از فقر" تأسیس شده بود، همراستا با سیاست کشورهای نامبرده شده و این امر نتایج فاجعه‌باری برای کشورهای جنوب جهان به دنبال داشت.

ارتباط جامعه جهانی تحت تأثیر این پدیده به طور فزاینده‌ای تشدید شد. جرم نیز ارتباط تنگاتنگی با جهانی‌سازی یافت. به واسطه همین ارتباط در جرایم سنتی، فرصت‌طلبان عرصه گسترده‌تری برای جولان و ارتکاب این جرایم یافتند. از سوی دیگر اقداماتی متأثر از این پدیده در عرصه جهانی شکل گرفت که شکلی بدیع و متفاوت از جرایم سنتی و کلاسیک داشت و با تغییر در شکل، ماهیت، محتوا و قلمرو در اشکال گوناگون خود را نمایان ساخت.

اگرچه اقدامات و سیاست‌های اعمال شده نهادها، شرکت‌های چندملیتی و کشورهای شمال جهان در مورد کشورهای جنوب جهان در قالب تعریف سنتی جرم نمی‌گنجد و نمی‌توان آنها را در زمره جرایمی که در حقوق کیفری کشورها به عنوان جرم ملی و اساسنامه رم به عنوان جرم بین‌المللی برشمرده شده، انگاشت اما نتایج حاصل از آن به شدت آسیب‌زا و حتی جرم‌زا بوده است.

نگارنده بر این باور است که همگام با جهانی‌سازی حقوق کیفری و حقوق بشر و مهم‌تر از آن با جهانی‌شدن جرم، ظهور جرایمی با ساختار و عناصر متفاوت از جرایم مصرحه در قوانین کیفری و حتی حقوق کیفری بین‌الملل امری قابل پیش‌بینی است. در نتیجه پروای این گونه اقدامات از ناحیه اندیشمندان حقوق کیفری و جرم‌شناسان بایسته است. این جرایم که خاستگاه آنها پدیده جهانی‌سازی است همواره با عنصر جهانی همراه است و با انگیزه‌های سودجویانه و شکلی خشونت‌آمیز در کنار جرایم ملی، بین‌المللی و فراملی نمایان می‌شود. این دسته از جرایم به واسطه فقدان خصیصه محلی و ملی بودن از دیگر جرایم مشابه متمایز می‌شود. افزون بر آن برخلاف جرایم موصوف و به‌رغم تهدید آشکار حقوق بشر، نظام‌های حقوقی دنیا و نظام کیفری بین‌الملل این دسته از اقدامات را جرم انگاری نکرده و به نظر می‌رسد انگیزه‌ای نیز برای این امر وجود ندارد.

به دنبال جهانی‌شدن جرم، جهانی‌سازی پیشگیری از جرایم جهانی نیز امری اجتناب‌ناپذیر است. از همین رو بر جامعه جهانی فرض است با جرم انگاری این جرایم که ناقض کرامت انسانی و تهدیدی علیه امنیت جهانی به شمار می‌آید راه را بر اقدامات تهدیدکننده حقوق بشری در بستر جهانی‌سازی مسدود کنند. بی‌تردید تحقق این امر تنها در سایه همراستا شدن سیاست جنایی کشورها و تمرکز بر جرایم جهانی و پیشگیری از آن ممکن خواهد بود.

در جستار پیش رو برتری این پندار که جهانی‌سازی توسط کشورهای قدرتمند و سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی اجرا می‌شود و این امر در پیدایش جرایم جهانی نقش انکارناپذیری دارد، به روشنی نمایان است. در نتیجه برآنیم این دیدگاه سببی باشد تا با مرتکبان، کنشگران و حتی قربانیان گوناگون این دسته از اقدامات تهدیدکننده حقوق بشری به گونه‌ای دیگر رفتار شود.

نگارنده با بررسی و مطالعه آثار پدیده جهانی سازی و نیز اقدامات و برنامه های کشورهای شمال جهان و شرکت های چند ملیتی برخوردار از قدرت و ثروت در خصوص کشورهای جنوب جهان بر این باور است که می توان برای این دسته از اقدامات عنوان "جرایم جهانی" را به کار برد. این نامگذاری از یک سو امکان جداسازی نظری و عملی جرایم جهانی را از جرایم ملی، بین المللی و فراملی میسر می سازد و از سوی دیگر بستری فراهم می شود تا پژوهشگران و اندیشمندان حقوق کیفری و جرم شناسان یک سیاست جنایی افتراقی در راستای پیشگیری و مقابله با این جرایم ارائه کنند. تا به امروز تأثیر جهانی سازی بر گسترش جرایم و پیدایی گونه های نویی از آن از نگاه جرم شناسان مغفول مانده و گویی کمتر ضرورتی برای جرم انگاری آن دیده اند. نبود نگاه جرم انگارانه و انگاشت حجم انبوه برنامه ها و پروژه های کشورهای شمال در قالب اعمال خیرخواهانه به جای جرم انگارانه در کشورهای جنوب جهان، بزرگ ترین و جدی ترین آسیبی است که این کشورها را تهدید می کند و هر روز بیش از دیروز آنان را به ورطه وابستگی و نابودی می کشاند. بر جرم شناسان است با مذاقه و ظرافت نظر این دسته از اقدامات و سیاست ها را بررسیده و اسباب فاصله حقوق کیفری با نگاه سنتی به جرم را فراهم آورند. اندیشمندان حقوق کیفری نیز با نگرشی موسع و برپایه موازین حقوق بشری، رفتارهای ناقض آن را جرم انگاشته و ضمانت اجرای روشن و دارای قابلیت اجرایی برای آن پیش بینی کنند.

منابع:

۱. اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۶) *حقوق بین‌الملل کیفری*، نشر میزان، چاپ سوم، بهار
۲. بارانی، محمد (۱۳۹۳) *پیشگیری از جرایم جهانی*، نشر میزان، چاپ اول، بهار
۳. رحیمی بروجردی، علیرضا (۱۳۸۹) *جهانی سازی*، انتشارات دانشگاه تهران
۴. ریتزر، جرج (۱۳۹۵) *جهانی شدن (بایسته ها)*، ترجمه عسگر قهرمان پور، انتشارات چاپخش
۵. خواجه نوری، یاسمن (۱۳۹۶) *جهانی شدن حقوق کیفری اطفال بزهکار*، انتشارات میزان، چاپ اول، زمستان
۶. کاظمی، قباد (۱۳۹۶) *حقوق کیفری عمومی و تحولات ناشی از جرایم سازمان یافته*، نشر جنگل، چاپ اول
۷. مک گیفن، استفان پل (۱۳۸۸) *جهانی سازی و جهانی شدن*، یک گفتار انتقادی، ترجمه سیروس نجاریان، نشر رسش
۸. میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۶) *حقوق جزای بین‌الملل*، انتشارات میزان، چاپ ششم، زمستان
۹. میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۵) *دادگاه کیفری بین‌المللی*، نشر دادگستر، چاپ نهم، بهار
۱۰. نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۹۱) *تقریرات درس جرم شناسی - جهانی شدن جرم*، دانشگاه مفید، دوره کارشناسی ارشد
۱۱. جان پرکینز (۱۳۷۸) *اعترافات یک قاتل اقتصادی*، ترجمه لطف‌اله میثمی، انتشارات صمدیه تهران
12. Alhassan, A. (2011). "IFC Helping Western Multinationals Exploit Ghana's Water Crisis." <http://www.brettonwoodsproject.org/art-5689>. Retrieved on 2021-10-19
13. Albanese, J. Transnational Crime & the 21 Century. New York: Oxford University Press, 2011.
14. Ass, K. F. Globalization & Crime. New York: Sage, 2007.
15. Bretton Woods Project (2006) "The Will It The World Bank Weeds Out Corruption: Will it touch The Root." <http://www.brettonwood> Retrieved on 2021-10-20
16. Babb, S. Behind the Development Banks. Washington Politics. World Poverty & the Wealth of Nations. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2009
17. Badgley, C. (2010), Cameroon: Pipeline to Prosperity? What Happened to the Project Promoters Called a "Cargo of Hope" for Africans. <http://www.pbs.org/frontlineworld/stories/bribe/2010/06/ten-years-ago-this-month.html>. Retrieved on 2021-10-20
18. Bosshard, P. (2013). "Africa: The World Bank Is Bringing Back Big, Bad Dams." <http://allafrica.com/stories/201308121000.html> Retrieved on 2021-09-28
19. Chibuike, G. U. & Obiora, S. G. (2014). Heavy metal polluted soils: effect on plants & bioremediation methods. Applied & environmental soil science, 2014- Retrieved on 2021-11-26
20. Cardhoff, S. (2011). "Newmont Planning to Advance Akeem Mine Project in Ghana Forest Reserve." <http://www.earthwork saction.org/earth blog/detail/ Newmont lanni to advane akyem mine project in ghana forest reserve .UcSvN XD9D8>. Retrieved on 2020-06-26
21. Common Dreams (2012). Group dreams.org/headline /2012/04/16-2 Privatization." <https://www.common>. Retrieved on 2021-11-26
22. Dean, P & G, Ritzer: Globalization, In the Wiley-blackwell Companion to Sociology (Ed). G, Ritzer (Ed). Malden, MA: Wiley-blackwell, 2012.
23. Economic.mfa.ir/portal/news view/642716. Retrieved on 2021-11-26
24. Ellwood, W. The No-Nonsense Guide to Globalization. Oxford: New Internationalist, 2010.
25. Ezeonu, I. "Crimes of Globalization: Health Care, HIV & the Poverty of" Neoliberals Sub-Saharan Africa." International Journal of Social Nubby (2008)

26. Fridman, T. *The World Is Flat: A Brief History of the 21st century* New York: Farrar, Straus & Giroux, 2005
27. Fiss, P. C., & P. M. Hirsch. "The Discourse of Globalization: Framing & Sensemaking of an Emerging Concept." *American Sociological Review* 70 (2005)
28. Goldman, M. *Imperial Nature: The World Bank & Struggles for Justice in the Age of Globalization*. New Haven, CT: Yale University Press, 2005.
29. Graeber, D. *Debt: The First 5,000 Years*. Brooklyn, NY: Melville House, 2011.
30. Greste, P. (2009). "The Dam that Divides Ethiopians." <http://news.bbc.co.uk/2/hi/Africa/7959444.stm>. Retrieved on 2020-09-28
31. Human Rights Watch (2013). "Abuse-Free Development: How the World Bank Should Safeguard Against Human Rights Violations." <http://www.hrw.org/node/17248> Retrieved on 2021-10-28
32. Human Rights." *British Journal of Criminology* 53 (2013):568-587. Mychalejko, C. (2005). "World Bank Mining Project in Guatemala: Glams Gold Gets \$45 Million to Construct a Mine. *Third World Traveler*. http://www.thirdworldtraveler.com/CentralAmerica/WB_Mining_Guatemala.html. Retrieved on 2021-10-19
33. Hyman, L. *Debtor Nation: The History of America in Red Ink*. Princeton NJ: Princeton University Press, 2011.
34. Jackson, R. *Occur World Street: A Global Roadmap for Radical Economic & Political Reform*. White River Junction, VT: Chelsea Green Publishing, 2012.
35. Kanowicz, S. (2010). "The United States Exploits Borrowing by Develop Countries." In *Perpetual Peace*, ed. C. Fisanick (Ed.) *Debt*. Detoro, Gale/Cengage. Kant, I. (1795) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kant/kantl.htm> or <http://perpetualpeaceproject.org/resources/kant.php> Retrieved on 2021-07-20
36. Kuttner, R. "The Debt We Shouldn't Pay." *The New York Review of Books* May 9, 2013): 16-18.
37. Larsen, N., & R. Smeych, (Eds.). *Global Criminology & Criminal Justice: Current Issues & Perspectives*. Peterborough Ontario, Canada. Broadview Press, 2008.
38. ngm.nationalgeographic.com (2002 Retrieved on 2021-11-26
39. Perkins, J. *Confessions of an Economic Hit Man*. New York: Plume Books, 2005.
40. Rothe, D & O. Friedrichs, D: *Crimes of Globalization (New Directions in Critical Criminology)* 1st Edition 2014
41. Rothe, D. L., & D. Friedrichs. "Controlling Crimes of Globalization: A Challenge for International Criminal Justice" In *Crime & Justice in International Society*, W. de Lint, M. Marmo, & N. Chazal (Eds.). New York: Routledge, 2013.
42. Rothe, D. L. *State Criminality: The Crime of All Crimes*. Lanham Maryland: Lexington/Roman and Littlefield 2009.
43. Reichel, P. & J. Albanese. *Handbook of Transnational Crime & Justice*, ed. 2nd ed. Los Angeles, CA: Sage, 2014.
44. Rastogi, N. S. (2010). "Production of Gold has Many Negative Environmental Effects." *Huffington Post*. (September 21) <http://www.Washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/09/20/AR20J0092004730.html>: Retrieved on 2021-10-19
45. Sawyer, S., & E. T. Gomez. "Transnational Governmentality & Resource Extraction: Indigenous Peoples, Multilateral Institutions & the State." *Identities, Conflict & Cohesi*, Programme Paper Number 13. (September 2008).
46. Researchbriefings.files.parliament.uk/documents. Retrieved on 2021-11-15
47. Smith, K. E. I. (Ed.). *Sociology of Globalization*. Boulder, CO: Westview Press, 2013. Ehrenreich & Hochschild: 2003
48. Stanley, E. *Torture, Truth & Justice: The Case of Timor-Leste*. Abingdon: Routledge: 2009

49. Toussaint, E& D, Millet: Debt the IMF & the World Bank : Sixty Questions, Sixty Answers. New York, Monthly review Press, 2010
50. www.worldbank.org/en/who-we-are Retrieved on 2021-11-26
51. www.economic.mfa.ir/portal/newsview/ Retrieved on 2021-11-26
52. www.imf.org: Retrieved on 2021-10-19
53. www.researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07116/SN07116.pdf_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=fa&_x_tr_hl=en-US&_x_tr_pto=nui,op,sc Retrieved on 2021-11-26

